

Avdelningen för juridik
Kalle Larsson

Justitiedepartementet

103 33 Stockholm

Nya regler om arv och testamente – bland annat ett testamentsregister i offentlig regi och ett stärkt skydd för efterlevande sambor (SOU 2025:91)

Sammanfattning

- Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har inga synpunkter på förslaget att kretsen av legala arvingar ska utvidgas.
- SKR anser att förslaget om arvsavstående inte är tillräckligt utrett. Det saknas en analys av om det är lämpligt och i vilka situationer arvsavstående kan aktualiseras när den enskilde har en kognitiv nedsättning.
- SKR välkomnar förslaget om ett testamentsregister i offentlig regi men efterlyser detsamma för framtidsfullmakter. Tillgång till testamentsregister bör även ges till överförmyndare och socialnämnd i de fall respektive myndighet har ett beslut eller en uppgift att fullgöra som avser aktuellt dödsbo.
- SKR efterlyser lagstiftning som behandlar frågan att avstå arv och samtycke till detsamma enligt 15 kap. 6 § FB när det avser ett bostadsrätts utomlands där svensk rätt krockar med andra länders arvsrätt.
- SKR konstaterar att förslagen medför fler uppgifter och ett ökat inflöde av ärenden till kommunernas överförmyndare och socialtjänst vilket inte har beaktats i betänkandets avsnitt om konsekvenser. Finansieringsprincipen har inte beaktats.
- SKR har synpunkter på författningsförslaget avseende bostadsrättsman där vissa ställföreträdarskap bör tillföras i några paragrafer.

Allmänna synpunkter

SKR har inga synpunkter på förslaget att kretsen av legala arvingar ska utvidgas till att omfatta även kusiner. Förbundet har heller inga invändningar mot att det föreslås legala möjligheter att avstå arv från personer som har

egen förmåga att avstå sådant. SKR:s begränsar sitt yttrande till de delar som rör våra medlemmar och avser därför endast de delar där ställföreträdare, överförmyndare, socialnämnd samt personer med nedsatt eller avsaknad av egen beslutsförmåga berörs.

SKR kan därtill konstatera att betänkandet i vissa delar hade blivit mer korrekt och ändamålsenligt om någon sakkunnig från SKR eller den kommunala sektorn hade fått möjlighet att medverka som expert i utredningens arbete.

4. En arvsrätt för kusiner och andra avlägsna släktingar

4.3 Allmänna arvsfonden

SKR konstaterar att avsnittet om Allmänna arvsfonden utgår från felaktiga förutsättningar. Grundregeln är att ett dödsbo utövas av dödsbodelägarna gemensamt (18 kap. 1 § ÄB). I 18 kap. 2 § ÄB finns en reglering om provisorisk dödsboförvaltning som medger att *”medlem av hushållet som den döde tillhörde, hyresvärd eller annan som är närmast till det ta hand om egendomen samt tillkalla delägare”* kan agera i ett dödsbo. Det är inte ovanligt att avlidna har framfört en vilja till en granne, begravningsbyrå eller annan att agera i ett dödsbo. Därtill kan det finnas testamentsexekutor eller annan som handhar dödsboet. Det är således en felaktig beskrivning att det finns en tvingande skyldighet för socialnämnder att i alla fall *”utreda om den avlidne har några släktarvingar”* (se s. 143). Även om Allmänna arvsfonden har publicerat texter på sin webb och hänvisat begravningsbyråer som handhar saker i ett dödsbo att *”socialnämnden alltid ska göra en släktutredning”* så är detta alltså felaktigt. Socialnämndens ansvar regleras först i 18 kap. 2 § 2 st ÄB där socialnämnden är ett reservforum för att *”bevara värde”* och göra *”sådant som inte tål att skjutas upp”*. Det är inte ovanligt att socialnämndens provisoriska dödsboförvaltning blir kortvarig då någon dödsbodelägare påträffas, testamente aktualiseras eller någon annan omständighet medför att socialnämnden kan överlämna dödsboet till annan. Det finns ingen reglering som innebär att socialnämnden alltid ska göra en släktutredning. Det är först om socialnämnden har en provisorisk dödsboförvaltning och det är nödvändigt med en släktutredning för att påträffa dödsbodelägare och det därtill i övrigt finns behov av en provisorisk dödsboförvaltning som frågan aktualiseras för socialnämnden.

SKR vill i sammanhanget även påtala att det ibland ställs orimliga krav innan Allmänna arvsfonden träder in. Sett till socialnämndernas tuffa ekonomiska läge och Allmänna arvsfondens utmaning att använda medel bör det istället övervägas om det inte borde åläggas Allmänna arvsfonden att ombesörja en släktutredning i de fall där det verkar saknas andra dödsbodelägare och Allmänna arvsfonden därmed är presumerad

dödsbodelägare. Onekligen är det en kostnadsövertäring som sker på kommuninvånarna där skattemedel används innan Allmänna arvsfonden eller annan kan ta över dödsboet.

Det som utredningen skriver om att ”*kommunen ska rätta en brist*” avseende avsaknad av släktutredning när det finns en juristfirma, begravningsbyrå eller annan involverad som sköter dödsboet är således felaktigt (se s. 144). Den som handhar dödsboet kan och bör, om det behövs, kunna ombesörja en släktutredning såsom 18 kap. 2 § AB är formulerad idag.

Flera kommuner larmar därtill om att Kammarkollegiet inte tillämpar 5 kap. 2 § lag om Allmänna arvsfonden utan istället kräver att varje dödsbo ska bära sina egna kostnader. Förfarandet medför att en förordnad godmans arvode påstås gå före till exempel en obetald hyresskuld till kommunen eller socialnämndens kostnader för släktutredning. Allmänna arvsfonden agerar enligt uppgift för att den avlidne får en begravning men i övrigt finns det praktiska utmaningar med regelefterlevnad på bekostnad av det allmänna. Det finns anledning till en mer generell översyn av Allmänna arvsfondens arbetsmetoder och regelefterlevnad.

4.4 Överväganden och förslag

SKR har ingen inställning till de ändringar i arvsrätten som föreslås.

Förbundet vill dock tydliggöra att närmare 30 procent av alla dödsbon på något sätt kommer i kontakt med socialnämnden. Med fler dödsbodelägare blir det därmed mer att göra för socialnämnden vilket inte har beaktats eller belysts i betänkandet. Med fler presumtiva legala arvingar ökar därtill behovet av tillfälliga gode män. Betänkandet nämner på sid 150 att fler gode män enligt 11 kap. 3 § FB är nödvändigt. Förbundet delar denna slutsats men vill samtidigt påtala att det därtill kommer behövas fler gode män enligt 11 kap. 2 § FB samt 17 § lag om framtidsfullmakter när fler personer kan bli legala arvingar. Såväl överförmyndare som socialnämnder får därmed fler ärenden att hantera. Det har inte beaktats i betänkandets konsekvensanalys och finansieringsprincipen har därmed inte heller beaktats.

5.3.2 Ändrade regler om arvsavstående och möjlighet att testamentera till förmån för efterlevande sambo

SKR har inga synpunkter på om en person som har egen rättskapacitet väljer att avstå arv såsom föreslås bli möjligt. SKR saknar dock en analys av om det är lämpligt att en ställföreträdare bör kunna avstå arv samt exempel på i vilka situationer det kan bli aktuellt. SKR efterfrågar också vägledning kring när överförmyndaren enligt 15 kap. 6 § FB bör samtycka till en sådan åtgärd respektive när det är olämpligt. En ställföreträdare ska

enligt 12 kap. 3 § FB agera för den enskildes bästa. Det är inte givet att en ställföreträdare därmed bör avstå arv med följderna att den enskilde inte får något arv.

SKR har genomfört en remisskonferens med flertalet av landets kommuner (180 medverkande deltagare). Vid remisskonferensen framfördes starka farhågor för de risker som förslaget medför. Att det inte sällan är så att de som saknar egen förmåga att själv avstå arv, kan vara i behov av ekonomiska medel för sitt eget uppehälle eller nytta i övrigt (12 kap. 4 § FB) understryker vikten av att i det fortsatta lagstiftningsarbetet exemplifiera hur ett avstående ska förhålla sig till 12 kap. 3-4 §§ FB.

Sett till de risker som uppstår med att barn inte får ut varken arvslott eller laglott på sikt (att efterlevande sambo använder medel, gynnar annan med mera) bedömer förbundet att i vart fall laglotten bör utgå fri från föreskrifter. Teoretiskt skulle ett arvsavstående kunna innebära att en skuldsatt person avstår arv med följderna att hen är i behov av försörjningsstöd eller annat stöd från samhället. Frågan behöver belysas ytterligare och då särskilt ta upp vilka skäl som kan motivera att en ställföreträdare avstår arv för en enskild respektive vad som bör beaktas när överförmyndaren prövar om samtycke ska lämnas till avstående. 33 procent av de kommuner som deltog på remisskonferensen bedömde att en ställföreträdare inte bör kunna avstå arv för den enskildes räkning, då en sådan fråga bör omfattas av strikt personliga åtgärder enligt 12 kap. 2 § FB. 67 procent av kommunerna bedömde att en ställföreträdare bör kunna avstå arv för sin huvudman men att det bör framgå när sådant är lämpligt samt att riskerna för den enskilde bör analyseras ytterligare.

5.3.3 Ändringar i bouppteckningsreglerna för att efterarvsrätten ska kunna tillgodoses

SKR har inga synpunkter på föreslagna ändringar avseende bouppteckning. Förslagna ändringar bör dock på motsvarande sätt regleras i förhållande till dödsboanmälan enligt 20 kap. 8 a § ÄB. Efterarvsrätt bör framgå även i en sådan.

7. Begränsning av laglotten i vissa fall.

SKR ansluter sig till det särskilda yttrandet på sid 505-508 i betänkandet. Förbundet bedömer att istadsrätten är central i svensk arvsrätt samt att det vore oproportionerligt och i strid med barnkonventionen att barn ska straffas för föräldrars brott. Den som förlorat sin rätt till laglott bör behandlas såsom avliden och hans barn bör kunna begära jämkning för att få ut sin laglott i förälders ställe.

I Sverige, till skillnad från till exempel Danmark, kan personer som inte förstår att de begått ett brott, ändå dömas för detsamma. Betänkandet behandlar inte straffrätt men frågan bör ändå belysas utifrån aspekten om personer som saknar kognitiv förmåga att förstå att hen begått ett brott samtidigt ska kunna förlora sin laglott?

8.2.1 Arvsavsägelse av arv under arvlåtarens livstid.

Det är korrekt att en förmyndare saknar behörighet att avstå arv enligt 17 kap. 2 § ÄB. Här önskar SKR påtala att det borde införas en legal möjlighet för förmyndare att avstå arv i de situationer där underåriga enligt annat lands arvsrätt kan arva skulder. Förfarandet har ökat markant de senaste åren där underåriga barn i Sverige exempelvis kan arva ett dödsbo med skulder från Spanien. Det rättsliga hindret att avstå arv bör således avse dödsbon där barnet kan arva egendom men inte sådana situationer där barnet utan ett avstående, kan komma att arva skulder.

Vidare behövs ytterligare överväganden rörande om en person som saknar kognitiv förmåga och som företräds av en god man, ska presumeras kunna avstå arv eller inte (se NJA 2022 s. 623). En förvaltare har ensam rådighet för den enskilde enligt 11 kap. 9 § FB. Samtidigt luras allt fler äldre personer med kognitiv nedsättning att avstå arv till andra, vilket är ett samhällsproblem som bör övervägas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

9. Ett testamentsregister i offentlig regi

SKR ställer sig positiv till ett testamentsregister då det både stärker testators yttersta vilja men också underlättar dödsbohandläggning och tillhörande kommunala beslut hos såväl socialnämnd som hos överförmyndare.

9.4 Offentlig registrering av vissa andra uppgifter och handlingar

SKR efterfrågar registrering av framtidsfullmakter. Reformen med framtidsfullmakter har stött på praktiska svårigheter i sin tillämpning och landets överförmyndare ser en ökning av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB då inte sällan banker men också andra aktörer nekar en framtidsfullmakts-havare att agera. Enligt SKR skulle ett register kunna stärka rättssäkerheten.

9.8.2 Vad som bör gälla efter testators död i fråga om tillkännagivanden av testamentet

SKR bedömer att såväl socialnämnd som överförmyndare bör kunna få tillgång till ett testamente i det föreslagna registret för det fall berörd

myndighet ska fullgöra sin uppgift alternativt har en fråga att pröva med anledning av aktuellt dödsbo.

Till exempel vore det rimligt att socialnämnden vid en provisorisk dödsboförvaltning enligt 18 kap. 2 § ÄB, som bland annat har till syfte att överlämna dödsboet till en dödsbodeläggare, kan få besked om det finns ett testamente registrerat och andra uppgifter som möjliggör överlämning till rätt aktör. Om socialnämnden ska överväga om förutsättningarna är uppfyllda för en dödsboanmälan enligt 20 kap. 8 a § ÄB vore det rimligt att socialnämnden kan kontrollera om det finns ett testamente registrerat. Vilket i sin tur medför att uppgifterna i en dödsboanmälan kan bli korrekta eller att det utifrån uppgifter i testamentet kan antas att en dödsboanmälan vore olämpligt.

För landets överförmyndarverksamheter är det centralt att beslut enligt 15 kap. 5 § respektive 15 kap. 6 § FB sker på korrekta grunder. Överförmyndaren bör endast involveras i dessa fall om en dödsbodeläggare inte har full egen rättshandlingsförmåga och företräds av en legal eller förordnad ställföreträdare. Därmed vore det rimligt om överförmyndaren kan kontrollera i registret om det finns ett testamente i ett ärende där överförmyndaren ska pröva samtycken (15 kap. 5-6 §§ men också samtycken enligt 13 kap. 10 § och 14 kap. 11 § FB med mera) samt innebörden av detsamma så att det säkerställs att beslut kopplat till ett dödsbo sker på korrekta grunder. Därtill ter det sig finnas flera situationer där underåriga inte är dödsbodeläggare men väl legatarier vars rätt inte alltid bevakas, men skulle kunna bli känt hos överförmyndaren om tillgång till det föreslagna registret möjliggörs för överförmyndaren.

Slutligen kan det uppstå ytterligare situationer där kommuner eller regioner skulle vara betjänta av att kunna ta del av uppgifter avseende testamente. Vården skulle exempelvis i vissa fall lättare kunna få uppgifter om närstående i syfte att kunna lämna så kallat dödsbud. Det skulle kunna vara särskilt hjälpsamt då den avlidne har utländsk bakgrund och folkbokföringsregister eller släktutredning sällan ger korrekta uppgifter om familjebild. Behov kan också aktualiseras när kommuner i tillsynsärenden kopplat till en fastighet, behöver kunna nå dödsbodeläggare och någon bouppteckning inte har förrättats. SKR anser att det i det fortsatta lagstiftningsarbetet bör övervägas om kommuner och regioner ska ha en generell åtkomst till det föreslagna registret i ärenden som innebär myndighetsutövning. För överförmyndare och socialtjänst finns ett tydligt behov att kunna ta del av uppgifter ur det föreslagna registret vid tillsyn, beslut och åtgärder kopplat till dödsbon.

15.4 Ekonomiska konsekvenser för kommuner

SKR bedömer att de föreslagna ändringar, som innebär att fler uppgifter och fler ärenden kommer åläggas kommunernas överförmyndarverksamheter och socialnämnder, medför en ekonomisk kostnad för kommunerna.

Fler dödsbodelägare medför fler godmanskap enligt 11 kap. 2 § FB samt enligt 11 kap. 3 § FB och 17 § lag om framtidsfullmakter. För varje nytt ställföreträdarskap bär kommunen en årlig genomsnittlig kostnad om 9529 kronor avseende administration, utredning och tillsyn. Om dödsboet därtill saknar ekonomiska medel att stå för den gode mannens arvode, landar kostnaden enligt 12 kap. 16 § FB på kommunen. Det motsvarar en kostnad upp till 10 000 – 20 000 kronor per ärende. För varje nytt dödsbo där socialnämnden behöver beställa och genomföra en släktutredning uppstår en kostnad om 3000 kronor avseende Riksarkivets avgifter och därtill cirka 2000 kronor i kostnad för handläggningen hos socialtjänsten.

På samma sätt innebär varje beslut enligt 15 kap. 5-6 §§ FB en handläggningskostnad hos överförmyndarverksamheten om 1000 – 3000 kronor per ärende, i de fall där det inte redan finns en befintlig personakt hos överförmyndaren. Till exempel när underåriga barn ska ärva men där barnen enligt föreslagna lagändringar kan komma att avstå arv till efterlevande sambo.

Föreslagna ändringar medför sammantaget större kostnader för kommunerna vilket bör beaktas i den fortsatta lagstiftningsprocessen.

Synpunkter på författningsförslaget

Boutredningsman, 19 kap. ÄB.

19 kap. 1 § FB.

För att paragrafen ska vara korrekt bör samtliga förordnade ställföreträdare omfattas av paragrafen. Således bör även 11 kap. 2 § FB räknas upp som ställföreträdare som har behörighet. Detsamma bör gälla en god man enligt 17 § lag om framtidsfullmakter.

19 kap. 14 a § ÄB

Redovisningen som nu ska tillställas överförmyndaren om någon dödsbodelägare har en förvaltare enligt 11 kap. 7 § FB, bör omfatta även godmanskap enligt 11 kap. 1-4 §§ FB samt god man enligt 17 § lag om framtidsfullmakter. Genom NJA 2022 s. 623 har det konstaterats att det krävs kognitiv nedsättning för att ett godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB ska anordnas. Således bör redovisningen enligt 19 kap. 14 a ÄB som tillställs överförmyndaren, omfatta alla situationer där överförmyndaren har tillsyn

enligt 16 kap. 1 § FB ifråga om en ställföreträdare som har till uppgift att bevaka den enskildes intressen i dödsboet.

Palle Lundberg
Verkställande direktör

Sara Catoni
Avdelningschef